

Válaszol a börtönviszonyok szakértője

„Szinte semmi esély sincs, hogy valaki megjavuljon”

■ **A magyar börtönrendszer sokak szerint alkalmatlan arra, hogy jó útra térítse az elítélteket. Vigyázni sem tudtak például arra a 16 éves fiúra, akit a zárkatársai úgy megerősakoltak, hogy csaknem behalt. És nyilván nem ez az egyetlen eset.**

■ Ez még nem azt jelenti, hogy önmagában semmi se lenne jó a büntetés-végrehajtási rendszer. Magyarországon közel 19 ezer embert tartanak fogva, és közülük valóban nem csupán a 16 éves fiút érte szexuális erőszak, csak az esetek egy részéről nem tudunk. A Helsinki Bizottságnál is foglalkoztunk ilyen ügygel: egy fiatal fiúval egészen elképesztő dolgokat műveltek a felnőtt cellatársak, akikkel nem is lehetett volna közös zárkában: gombot varrtak rá, csikket nyomtak el a testén, szexuális erőszak áldozata is lett. A hasonló ügyeket csak úgy lehet megakadályozni, ha esténként nem öt-hat-nyolc emberre zárják rá az ajtót, mert ilyenkor az áldozat típusú fogvatartottak szükségszerűen erőszaknak vannak kitéve. A megoldás az egy személyes éjszakai elhelyezés lenne, ám ez fizikailag sem kivitelezhető ma Magyarországon, annyira zsúfoltak a börtönök.

■ **A telítettség átlagosan 140, de van, ahol 200 százalékos, a büntetőpolitika pedig szigorodik, így egyre többen – köztük fiatalok – kerülnek börtönbe. Hová vezet mindez?**

■ Ebből a zsákutcából nincs kiút. A túlszűfolttségnek egyébként nem az az elsődleges oka, hogy sokakat ítélnék szabadságvesztésre, hanem hogy túl hosszú időre. Pedig tévedés azt hinni, hogy a szigornak van elrettentő hatása, és emiatt kevesebb bűncselekményt követnek el. Épp ellenkezőleg, 2010 óta folyamatosan nő a személyek elleni erőszakos vagy a garázda bűncselekmények száma. Radikálisan több az elzárás is azóta, hogy a helyszíni bírság átváltható letöltendő büntetésre. Emiatt akár csokilopásért is börtönbe lehet kerülni. A prostitúció és a hajléktalanság sem bűncselekmény, mégis büntethető elzárással. Sokan csak legyintenek a bírságról szóló csekkre, majd azzal szembesülnek, hogy

leültetik őket ötezer forintként egy napra. Van, aki azért ül, mert a biciklijén nem volt lámpa, és találkoztunk olyan esettel is, hogy büntetlen előéletű ember egy hétre börtönbe került, mert az utcán elejtett egy zsebkendőt, a másik fát lopott, a harmadik nem a zebrán ment át. Mintha csak az lenne a kérdés, van-e a közelben rendőr, és akar-e jogsértést találni. Önmagában az is sokat rontott a helyzeten, hogy négymillióra nőtt a szegények száma, ami nem abba az irányba hat, hogy az átlagemberek normakövebbé váljanak.

■ **A filmek és az egykori elítéltek nyilatkozatai is azt sugallják, hogy a börtön maga a földi pokol. Mennyire veszélyesek a magyar intézmények?**

■ Fogolyszökés, túszejtés vagy lázadás nemigen történik, ebből a szempontból biztonságosak a börtönök. Az összezártság, az egyre növekvő túlszűfolttség miatt ugyanakkor nyilvánvalóan nem biztonságosak. A nevelői munka például 15–20 fős csoportokban lehetne hatékony a mostani 80 fős helyett, és van, ahol még pszichológus sincs. Egyes helyeken alvásidőben 20–25 zárka, azaz akár 100–120 fogvatartott jut egyetlen felügyelőre. Az erőszak is jellemzően ilyenkor történik, amit lehetetlen ilyen személyi állománnyal ellenőrizni. Minden probléma a zsúfoltaságból és a kapcsolattartás hiányából fakad.

■ **De akkor honnan tudja, hogy nem mindnapos az erőszak a börtönökben?**

■ Az ön által említett eset a brutalitása miatt mindenképpen kirívó. Hogy általában mekkora a latencia, azt a dolog természeténél fogva nem tudjuk: az esetek többségében az érintettek nem tesznek feljelentést, mert félnek azoktól, akikkel össze vannak zárva.

■ **Az ombudsmani hivatal a közelmúltban jelentette be, hogy a jövőben szűrőpróbaszerűen fogja ellenőrizni azokat a helyeket, ahol embereket tartanak fogva. A Helsinki Bizottságnak mi a módszere?**

Tóth Balázs

A Miskolcon felnőtt, 36 éves jogvédő a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán végzett, majd ugyanott oktatott államelméletet, jogelméletet, jogszociológiát és politikai szociológiát. A Magyar Helsinki Bizottság munkájában 2004 óta vesz részt. Rendszeres meghívott előadó különböző egyetemeken, így rendészeti tárgyban a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen is. A Magyar Helsinki Bizottság képviseletében több mint nyolc éve szervezi az egész országra kiterjedően a rendőrségi fogdák, valamint a börtönök megfigyelését. Közigazgatási eljárásban ügyfeleket is képvisel, emellett alkotmánybíróági beadványokat ír. Ő jegyzi például azt, amelynek alapján Székely László ombudsman indítványára végül az Alkotmánybíróóság megállapította a visszaeső erőszakos bűnözőkre vonatkozó „három csapás” alkotmányellenességét.

■ Mi általában három nappal előbb bejelentkezünk; a zsúfoltságból eredő problémákat például nem lehet ennyi idő alatt eltüntetni. Két árulkodó jel van: az egyik, ha „minden rendben van”, a másik, ha az adott intézetben, bár kellett volna, nem hirdették ki a fogvatartottaknak a Helsinki Bizottság képviselőinek érkezését. Árulkodó persze az is, ha valakinek a testén, a fején sérülés éktelenkedik. A végén elmondjuk a parancsnoknak, amit tapasztaltunk, és amin szerintünk haladéktalanul változtatni kell. 2013-ban például elképesztő egészségügyi körülményeket találtunk Tökölön, a fiatalokúak börtönében. Rengeteg volt a kezeletlen bőrbetegség, egyetlen lavórt használtak tucatnyian, tűrhetetlen volt a zárkák higiéniai állapota. Jelentésünk után egy hónappal visszamentünk, addigra kifestették a körleteket, mind a 220 embert megvizsgálták, a bőrbetegségeket kezelni kezdték, új lavórokat és takarókat osztottak ki. Előfordul, hogy eljárást kezdeményezünk, vagy elérjük a házirend módosítását. Nyertünk már polgári és büntetőpereket, és eredményesek vagyunk az emberi jogi bíróság előtt is. De látni kell, hogy ennyi fogvatartottal és ekkora személyi állománnyal, ilyen fizetések és fizikai körülmények között nagyon nehéz a jelenleginél sokkal jobbat produkálni.

■ Mire panaszkodnak leginkább az elítéltek?

■ Abban például egyetértünk, hogy az egész rendszeren belül az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet a legrosszabb, mert ott nem gyógyítanak, csak szedálnak. Szavakkal leírhatatlan az egyes részlegek hangulata és szaga. Van olyan ügyfelünk, aki orrvadászat miatt került börtönbe, megjárta az IMEI-t is, és emiatt maradandó egészségkárosodást szerzett. Az erőszakot a fogvatartottak még nekünk is ritkán mondják el, mert félnek. Ha a bántalmazott mégis vallomást tesz, és orvosi látletet is van, akkor is nagyon nehéz végigcsinálni egy ügyet Magyarországon. Strasbourgban, az emberi jogi bíróság előtt nagyobb eséllyel nyerünk, mert ott az államnak kell magyarázkodnia, honnan származnak a sérülések, ha nem bántalmazásból. Ha pedig nem ad ésszerű magyarázatot, fizethet. Magyarországon ez fordítva van. A legtipikusabb panasz egyébként az, hogy zsúfolt és koszos a zárka, rossz a kaja, és hogy nem lehet kijönni a zárkatársakkal. Ha az örökre panaszkodnak, akkor sem annyira a bántalmazást sérelmezik, legfeljebb a tiszteletlen hangnemet. Például a káromkodást, a tegeződést, és ha nem is általánosan, de a rasszista megjegyzéseket.

■ Indokoltnak tartja kétkedve fogadni például azt a hírt, hogy a brutális rendőrgyilkos a börtönben magába szállt és öngyilkos lett?

■ Nem ésszerű arra gondolni, hogy gyilkosság történt, ha azt mondják, hogy öngyilkosság volt; ilyen mérvű erőszak nincs a magyar börtönökben. Évente 6–10 öngyilkosság történik, arra azért figyelnek, hogy kiszűrjék, ha valakiben van önártó hajlam. Néhány éve Kaposváron az örök bántalmazásába halt bele egy fogvatartott, ott fel sem merült az önkéző-

ség. Az viszont könnyen lehet, hogy nem a megbánás, hanem az elviselhetetlen körülmények vezetnek ahhoz, hogy valaki megölje magát.

■ A kormány jelentős előrelépésként hirdeti, hogy januártól kötelező minden elítéltnak dolgoznia. Ez hozhat pozitív változást?

■ Ez nem valódi változás, hiszen 1979 óta kötelező minden elítéltnak elfogadnia a neki felajánlott munkát. A szabályozás nem változott, de ma kétségtelesen több embernek adnak munkát, mint harminc éve. Az önellátó büntetés-végrehajtási rendszer megteremtése valóban elindult – már mindenhol rabok főznek a társaikra, és a ruhákat is az elítéltek varrják. Ez jó irány, de van egy nagy csoport, amely nem dolgozhat. Az előzetes letartóztatottakat például nem éri meg munkába állítani, mert bármikor szabadulhatnak, és rendszeresen jelenésük is van vizsgálatoknál.

■ És mi változik a szabadulás után?

■ Ha valaki durva abúzusnak van kitéve, az biztosan nem tud kijönni ép lélekkel. De olyanokat is ismerek, akiknek sikerült. Az biztos, hogy a börtönévek nagyon megváltoztatják az emberekről és a magyar társadalomról alkotott képet is. Ott mindenki jog- és tekintélytiszteletén ront már önmagában az is, hogy járna neki 4 négyzetméter, ehhez képest – mint egy állat – 1,5 négyzetméteren kénytelen élni. Így szinte semmi esély sincs arra, hogy bárki megjavuljon. Az elítéltek kétharmada vagyon elleni bűncselekményt követett el, és néhány év múlva kiszabadul a börtönből. Nem mindegy, hogy velük – akik a társadalom tagjai voltak és lesznek is – mi történik a börtönévek alatt: rontunk rajtuk, vagy javítunk. Az ötvenszázalékos visszaesési arány azt mutatja, hogy nem sikerül „megjavítani” az elítélteket. ■ PÁLMAI ERIKA